

Rodina a domácnosť

Kráľovská rodina Ludvíka XIV.

Sedláková rodina 1642

Rodina a domácnost

Rodina tak jak je vnímána dnes vzniká až v 18. století v měšťanské společnosti.

Základní jednotku společnosti raného novověku tvořila domácnost (dům).

Domácnost (rodinu) tvořilo společenství osob, které bydlely pod střechou domu a podléhaly pravomoci pána domu.

Patřili zde nejenom hospodář a hospodyně a jejich vlastní děti, ale i další děti nevlastní a nemanželské, jiní příbuzní, podruzi a výměnkáři, čeledínové a děvečky a další případně trpěné osoby.

Pokrevní příbuznost však hrála důležitou roli při sňatcích, převzetí dědictví a pohřbívání.

Jinak v běžném životě nebyl např. mezi vlastními dětmi a čeledí žijící v domácnosti z právního hlediska žádný rozdíl.

„Rodina je společenství lidí žijících pod vedením hospodáře, znamená však také častěji příbuzenství, přičemž zahrnuje nejenom oba manžele, děti a rodiče, ale také služebnictvo, příbuzné a spřízněné osoby. Tomu, kdo stojí v čele rodiny, se říká otec rodiny, nebo, když se jedná o ženskou osobu, matka rodiny. V obou případech, lépe však v prvním z nich, má dotyčná osoba právo rozhodovat ve věcech domu o všech jeho členech žijících v domě, jimž přísluší dílem zvláštní, dílem ke všem členům pospolitosti se vztahující obecná práva a povinnosti.“

Codex Maximilianus Bavaricus Civilis (1759)

Dům jako útočiště rodiny

Vztah domu a rodiny byl vnímán jako velmi těsný. Rodina nemohla existovat bez domu.

Dům chránil jeho obyvatele před vnějšími silami nejen ve smyslu přírodním (počasí) ale i kultovním (ochrana před nečistými silami) a právním.

Chráněný prostor oddělený od okolí plotem, obvodovou zdí či okapem.

Rozlišování při napadení či loupeží v domě či na volném prostranství nebo v hostinci.

Urážka vyřčená z venku do prostoru domu byla závažnější než z očí do očí protože zasáhla čest nejenom člověka, ale i celé domácnosti.

Útoky na okna a dveře posuzovány také velmi přísně.

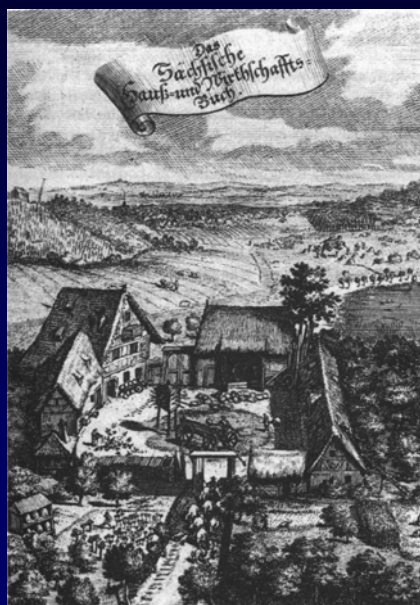
Dům jako právní instituce

Člověk nebyl ve společnosti vnímán jako individuum, ale jako člen domovního společenství.

Kdo žil mimo domovní společenství nebyl považován za plnohodnotného člena společnosti.

Nemohl požívat ochrany domovního společenství, které právně a politicky zastupoval pán domu.

Od konce 16. století nárůst počtu lidí mimo společenství domu. Problémy – vrchnost usilovala o jejich integraci zakládáním nových hospodářství.

Dům jako sociální a hospodářská jednotka

Bydlení, práce, jídlo, zábava a festivity tvořily neoddělitelný celek funkční domácnosti.

Domácnost plnila celou řadu úkolů, které dnes přebírají jiné instituce.

Domácnost tvořila samostatnou a do jisté míry soběstačnou jednotku (více na venkově).

Nezbytné začlenění do vyšších celků. Úplná samostatnost nebyla možná.

Dům začleněn do vyššího mocenského celku – daňový a soudní systém.

Dům součástí tržní sítě – obchod s přebytky a dělba práce (specializovaná řemesla atd.)

Integrace do obce – sousedský systém řešil záležitosti, které se dotýkaly všech v obci.

Rozdíly v uspořádání domácností různých společenských vrstev

Domácnost sedláka – nejvýraznější provázanost produkce a spotřeby a práce a bydlení.

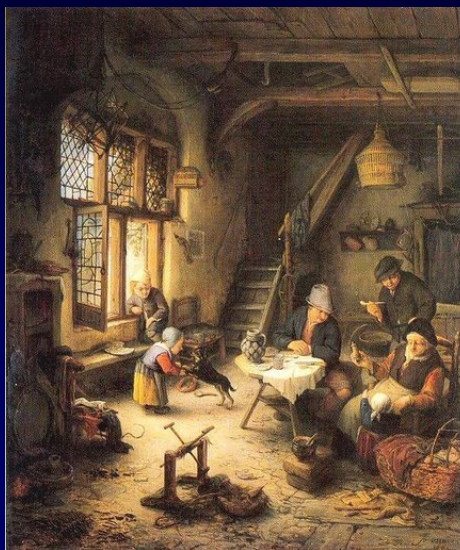
Produkce základních věcí nutných k životu (jídlo, oblečení). Přebytky prodávány a odváděny vrchnosti.

Nemyslitelné oddělení soukromí od výroby a nemožnost jednoho člena rodiny získat výlučné postavení.

Pevná definice pracovních rolí.

Životní rytmus přizpůsoben rytmu přírody.

Intenzivní práce se střídala s klidnějšími obdobími.

Domácnost řemeslníka také propojení pracovní sféry a bydlení.

Vykonávání prací na zakázku a výtěžná práce mistra a tovaryšů oddělena od prací v domácnosti prováděných hospodyní a děvečkami.

Domácnost nepodléhala cyklu ročních období.

Vážnost nejenom majetek ale i um a dovednosti předávané mezi generacemi.

Cílem řemeslnické rodiny nebyl zisk ale dostatek.

V domácnosti kupce – postupné oddělování práce a bydlení. Kupečtí pomocníci však součástí domácnosti. Pán domu často mimo – vedoucí úlohu přebírala paní domu nebo zástupce.

Snaha nejen o hospodářské zabezpečení domácnosti, ale také tvoření zisku – ten vynakládán na reprezentaci a luxusní zboží.

Výchova dětí zaměřena na vzdělání a získávání profesních dovedností.

Šlechtická domácnost – práce nahrazena nutností reprezentace.
Na té se podíleli všichni členové domu.

Soukromá sféra téměř neexistovala – stálá prezentace a propojení
s hospodářskou sférou šlechtického sídla.

Více volného času možnost věnovat se různým zájmům (umění,
vzdělání).

Součástí šlechtické domácnosti byli i vzdálenější příbuzní podílející
se na společné držbě majetku.

Další typy rodin (domácností) vznikaly s rozvojem státní správy
a byrokracie a v souvislosti s rozvojem industrializace v 18. století.

Rodina domácího námezdního dělníka – rodina pracovala bez čeledi
a byla redukována pouze na jádro. Matka stejná role v rodině jako
otec – stejná práce. Narušení patriarchálního vzorce rodiny

Domácnost úředníka – úplné oddělení domu a výdělečné činnosti.
Rodinný život mimo pracovní sféru otce. Privátní sféra rodiny nabývá
na důležitosti. Vzniká nový ideál měšťanské rodiny

Patriarchální vzorec raně novověké domácnosti

V čele domácnosti stál v raném novověku téměř vždy muž.

Žena v čele domu stávala jen zřídka a většinou na přechodnou dobu.

Pán domu měl téměř absolutní vládu nad všemi členy domácnosti, movitým i nemovitým majetkem.

Hospodář zastupoval domácnost ve všech jednáních mimo sféru domu.

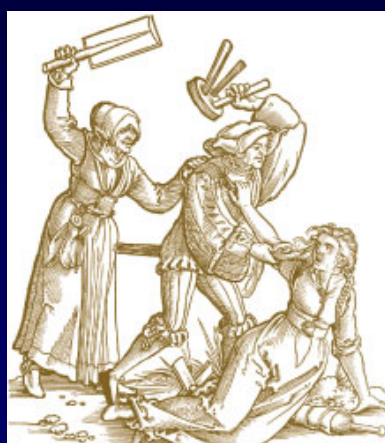
Význam a úlohy ženy se omezovaly na oblast vlastní domácnosti.

Nesl také zodpovědnost za výživu, bezpečnost a mravnost všech členů domácnosti a za dobrou prosperitu celé domácnosti.

Postupné narušování svrchovanosti pána domu a patriarchálního vzorce rodiny v průběhu 18. až 19. století.

Pán domu musel v každém případě udržet svou autoritu a prosadit svou vůli v chodu domácnosti.

Ten, který toho nebyl schopen byl pohanou pro dům i sousedskou obec.

Proměna rodiny a domácnosti v 18. století

Podobu rodiny v raném novověku určoval do velké míry způsob obživy.

Velmi úzká provázanost manželského života, výchovy dětí, zajištění obživy a organizace práce.

Proměna rodinné struktury ze systému celého domu na moderní rodinu v užším smyslu – způsobena přenesením některých funkcí dřívějšího společenství domu.

Faktory ovlivňující proměnu domácnosti:

Narůstající byrokratizace a přebírání některých sociálních úloh domácnosti státem

Proces změn charakteru osídlení ve prospěch měst a protoindustrializace

Zvyšující se úroveň vzdělanosti obyvatelstva

Proměna rodiny a domácnosti v 18. století

Omezování kompetencí pána domu v souvislosti s rozvojem soudnictví a právního systému. Nemohl již rozhodovat téměř neomezeně ve sporech uvnitř společenství domu ani v konfliktech s okolním světem.

Ochrana členů domácnosti před vnějšími nebezpečími postupně přecházela z kompetence pána domu na veřejné instituce.

Čeď se na základě vyplácení mzdy více osamostatňovala. Vznik nemocenských, sirotčích a vdovských pokladen – úlevy v povinnostech pána domu.

Postupné oddělování domu a pracoviště a oproštění rodiny od její výrobní funkce zejména v měšťanském prostředí (u selských a řemeslnických domácností zatím jen minimálně).

Přenesení vzdělávání na veřejné instituce se zavedením školní docházky v 18. století. Díky novému vzdělání možnost zastávat jiná povolání než rodiče.

Velikost domácnosti a rodiny

Velikost domácnosti a rodiny

Velikost domácnosti nezávisela pouze na reprodukční schopnosti rodičů a počtu jejich dětí.

Velikost rodiny (domácnosti) dosahovala takové výše, aby mohlo domovní společenství zajistit obživu každému jedinci.

Byla závislá především na velikosti majetku a na způsobu obživy.

Složení obyvatel domu bylo často velmi proměnlivé v závislosti na vnějších podmínkách.

Forma sídla měla také vliv na velikost domácnosti – hospodářství na samotě mělo zpravidla více členů než dům na vesnici nebo ve městě.

Čím hustější osídlení tím méně členů mohla mít domácnost.

Příklady venkovských domácností

Berndorf v roce 1649

Obyvatel	Domácností	Průměr obyvatel/domácnost
1783	231	7,72

Extrémy kolísají od 2 do 25 obyvatel na domácnost. Nejčastěji mezi 6-10 obyvateli. Rodiče a děti v jedné domácnosti v průměru 4,34.

Dorfbeuren v roce 1648

Obyvatel	Domácností	Průměr obyvatel/domácnost
992	167	5,94

Rodiče a děti v jedné domácnosti v průměru 4,72.

Tabulka č. 1

Struktura domácností v Hohenaschau v roce 1796

	A	B	C	D	C	E	C	F	C	G	C	H	C
sedláci	223	1571	7,04	661	2,96	81	0,36	742	3,32	350	1,56	143	0,64
řemeslníci	120	861	7,17	313	2,60	65	0,54	378	3,15	235	1,95	95	0,79
dělníci, domkáři, bezdomovci	91	475	5,21	203	2,23	80	0,97	283	3,10	20	0,21	84	0,92
ostatní	18	107	5,94	32	1,77	10	0,55	42	2,33	39	2,16	8	0,44
celkově	452	3021	6,68	1214	2,68	236	0,52	1450	3,20	645	1,42	330	0,73

A = domácnosti

B = obyvatelé

C = průměrně

D = děti v domě

E = děti mimo dům

F = děti celkem

G = čeleď

H = ostatní

Městské domácnosti

Odlišná situace než na venkově. Domácnosti měly pouze výjimečně k dispozici celé domy.

Například v Durlachu v Německu – na jeden městský dům připadaly v průměru 2,3 domácnosti. V jednom domě žilo v průměru 8,8 osob.

Jednu domácnost zde však tvořily v průměru 3,9 osoby – přiblížení velikosti domovního společenství vlastnímu rodinnému jádru.

Povaha pracovní činnosti obyvatel Durlachu nevyžadovala přílišné zapojení čeledi a tovaryšů v domácnosti.

Velkých rodin s čeledí a dalšími obyvateli zde bylo velmi málo.

Nemůžeme paušalizovat – situace velikosti rodin ve městech se lišila případ od případu.

Tabulka č. 3

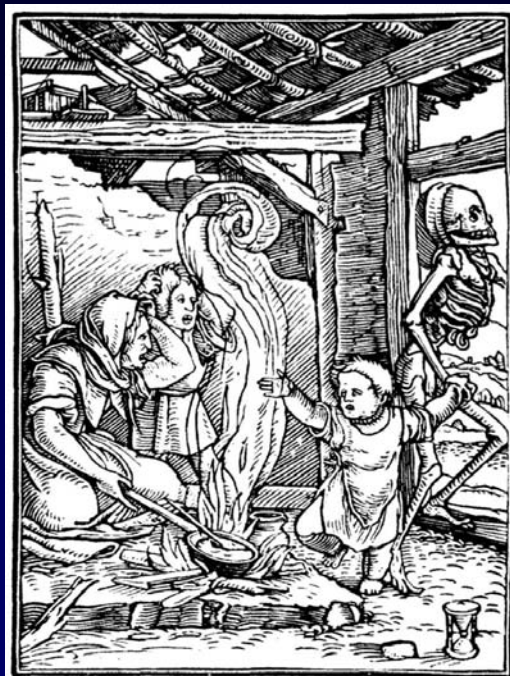
a) Členění obyvatelstva v Durlachu podle jejich postavení v domácnosti¹¹

	počet osob	% celkového počtu obyvatel	průměrně na domácnost
pánové domu	607	19,18	0,73
paní domu	739	23,36	0,89
manželé celkově	1346	42,54	1,62
synové mladší 15 let	506	15,99	0,61
synové starší 15 let	269	8,50	0,32
dcery mladší 15 let	566	17,89	0,68
dcery starší 15 let	376	11,88	0,45
děti celkově	1717	54,27	2,07
čeledíni/tovaryši	51	1,61	0,06
služky	26	0,82	0,03
čeleď celkově	77	2,43	0,09
ostatní	24	0,75	0,03
celkově	3164	100	3,90

Počet narozených dětí a velikost rodiny

počet porodů na rodinu	počet rodin		počet narozených
	celkově	%	
1	5	1,78	5
2	12	4,29	24
3	10	3,58	30
4	16	5,72	64
5	20	7,14	100
6	34	12,14	204
7	30	10,72	210
8	37	13,21	296
9	37	13,21	333
10	19	6,79	190
11	20	7,14	220
12	26	9,29	312
13	5	1,78	65
14	4	1,43	56
15	2	0,71	30
16	2	0,71	32
17	-	-	-
18	1	0,36	18
	280	100,00	2 189

Počet porodů na rodinu v Mohuči

Shrnutí

Převaha velkých rodin s mnoha dětmi v raném novověku je mýtus.

Většinu rodin (domácností) tvořili rodiče a dvě až tři děti. V případě potřeby jeden až tři čeledíni a děvečky.

Vícegenerační rodiny neměly v celkovém měřítku velký význam.

Velkorodiny se téměř nevyskytovaly (bohatí sedláci, šlechta).

Velikost domácnosti se měnila podle počtu potřebných pracovních sil. Ani na venkově, kde byly počty členů domácnosti vyšší nepřesáhla v průměru 8 osob.

Život v sousedském společenství na vesnici a ve městě

Vesnice Terweiler v Německu
v 17. století

Pouliční život v Hamburku na
Messbergu, výřez z obrazu Eliase
Galliho, 1663.

Vesnice a její obyvatelé

Ves či vesnice byla nejrozšířenější sídelní forma v raném novověku – 70-80% populace žilo právě na vesnici.

Existovaly samoty a malé osady, ale v nich žila pouze zanedbatelná část populace.

Vesnice – velmi rozmanitá skupina sídel s různou velikostí, prostorovým uspořádáním, politickým postavením atd.

Vesnice se od měst nelišila primárně velikostí ale právním postavením.

„Z podstaty vesnice nikterak nevyplývá, že by měla málo domů, jelikož je známo, že lze najít vesnice, které mají dvě, tři až čtyři sta ohnišť, a naproti tomu lze najít města, která se nesestávají z více než padesáti či šedesáti stavení.“

J. H. Zedler Grosses Universal-Lexikon
(1732-1750)

Prostorové uspořádání vesnice – různé typy v závislosti na příčinách založení, terénu atd.

V českém prostředí nejčastějšími typy byly vsi návesní nebo řadové.

Návesní typ vsi, Třebíz na Slánsku (podle J. Langer))

Mnoho vesnic vznikalo bez organizačního plánu pouhým shlukováním usedlostí (shlukové vesnice).

V závislosti na terénu tvořily některé vsi pouze rozptýlené skupiny obydlí (zejména v horských oblastech)

Prostorové uspořádání vesnic bylo většinou výsledkem dlouhodobého vývoje a neexistovala ostrá hranice mezi jednotlivými prostorovými typy.

Sídelní uspořádání intravilánu horského rozptýleného osídlení Hejtmánkovice se 46 selskými horskými usedlostmi 8 chalupami a 2 mlýny – urbář broumovského kláštera 1676.

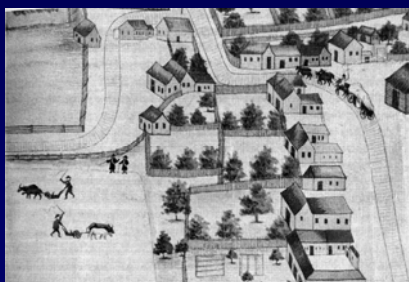
Podoba prostorového uspořádání a skladby obyvatelstva vsí závisela i na dalších faktorech.

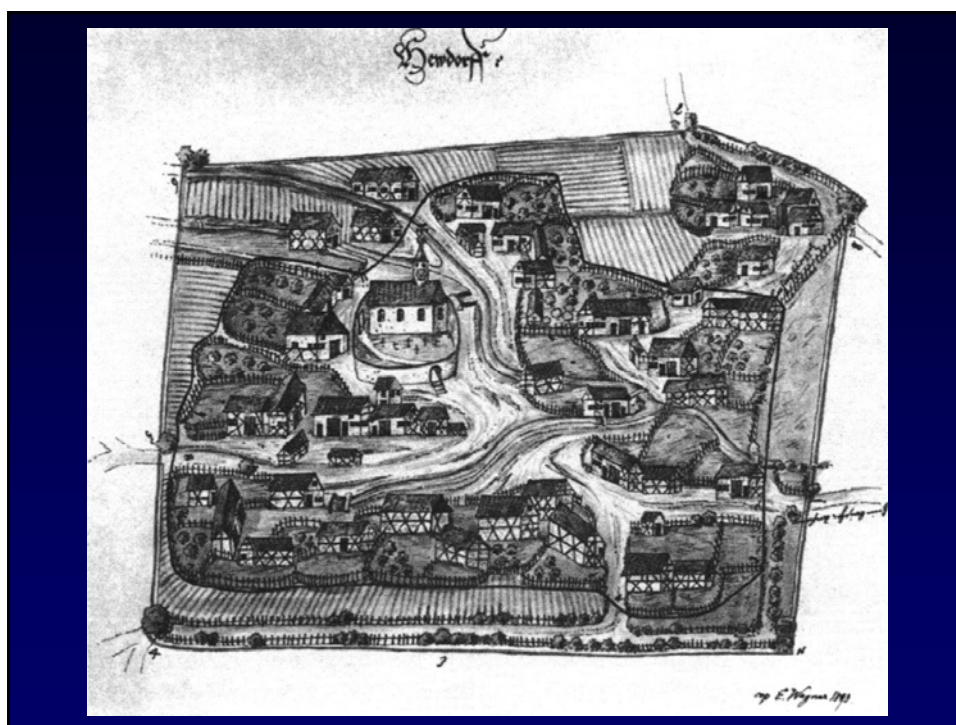
Hlavní pracovní a výrobní zaměření vsí – rostlinná výroba a chov dobytka, vinařství, domácí řemesla, hornictví atd.

Politické postavení vsí vůči vrchnosti – vsi téměř zcela nezávislé na vrchnosti (minimum – více v západní Evropě), vesnice příslušející pod jednoho či více pánů se samosprávou a určitými právy (většina), vesnice přímou součástí vrchnostenského panství bez vlastní samosprávy.

Poloha jednotlivých vsí – poblíž města, daleko od ostatních sídlišť.

Ekonomická závislost vesnic – některé téměř soběstačné, jiné závislé na okolních sídlech.

Typy venkovských domů v Evropě (podle J. Langera)

Struktura vesnického obyvatelstva

Obyvatele vesnice tvořili několik sociálních skupin mezi kterými byly neostré hranice.

Sedláci – vlastnili selskou usedlost a obživu zabezpečovali zemědělským využíváním vlastního pozemku.

Nádeníci – žili mimo selskou usedlost ve vlastním obydlí – malý zemědělský provoz – nutnost přivýdělku na velkých statcích.

Vesničtí řemeslníci – v samostatných usedlostech bez větších pozemků – odkázáni na řemeslnické zakázky ze statků.

Domácí dělníci – bez vlastních větších pozemků, obživa závislá na prodeji vyrobeného zboží na nadregionálním trhu

Čeď a vesnická chudina – bez vlastního obydlí – čeď součástí domácnosti sedláků, chudina bez obydlí odkázána na žebrotu a pomocné námezdní práce

Sedláci

Elitní vrstva vesnické společnosti. Majitelé většiny pozemků na vesnici.

Sedláci netvořili homogenní skupinu. Výrazné rozdíly v rozloze pozemků a velikosti majetku.

Rozhodující roli na vesnici měla úzká vrstva majitelů velkých statků.

Zastoupení různě majetných vrstev „sedláků“ ve vesnicích
náležícím k opatství Ellwangen v roce 1746

Zámožní sedláci – vlastníci selských dvorů	14,5 %
Středně bohaté selské usedlosti	15,3 %
Láníci	29,4 %
Chalupníci	38,7 %
Domkaři	2,2 %

Podíl sedláků z celkového počtu vesnických domácností kolísal
v závislosti na regionu od 80 do 30%.

Postupně se zvyšoval podíl obyvatelstva, které se neživilo výlučně
zemědělstvím.

velikost provozu v ha	počet statků v %	plocha přípa- dající na sku- pinu v ha	počet osob na statek (Neuhaus)	počet koní na statek (Neuhaus)	počet krav na sedláka (Neuhaus)	počet ovcí na statek (Neuhaus)	počet prasat na statek (Neuhaus)	pracovní síly na statek (Neuhaus)
< 0,5	10,5	0,5						
0,5-1	24	4,5	4,4	1	2		2,0	2,5
2-5	25	15	7,2	1,67	2,9	0,8	1,33	4,1
5-10	20	24	11,3	1,64	3,1	6,9	1,64	6,5
10-15	10	21	13,0	2,13	3,0	2,4	4,75	7,4
15-20	8	23	14,0	4,00	7,0	32,0	4,00	8,4
20-25	1	5	15,9	4,00	7,5		9,5	9,1
25-30	1	4	17,1	3,00	9,0		12,00	9,8
30-40	0,5	3						

Zastoupení usedlostí dle velikosti obdělávané půdy v obci Neuhaus v 18. století.

Nádeníci

Většinou druhorozené děti méně majetných sedláků (po vyplacení případného dědického podílu nebo dlouhé čelední službě si mohli dovolit pořídit vlastní domek a založit domácnost).

Malý zemědělský provoz – pouze základní obživa za příznivých podmínek.

Odkázání na přivýdělek na velkých statcích – většinou pouze sezónní práce.

Muži se nechali najímat k různým pracím (dřevorubci, povozníci)

Při nedostatečném příjmu si přivydělávali domácí prací (tkalcovství)

Vesniční řemeslníci

Zejména ve větších vesnicích a oblastech s odbytem jejich výrobků.

Žili ve vlastních domech s pouze minimální zahradou a pozemkem k hospodaření. Obživa ze zakázek sedláků.

Neorganizováni v cechovních sdruženích – poměrně nezávislí.

Lišili se různorodou činností s různou mírou společenského uznání.

Uznávaní kováři, koláři a mlynáři naopak koželuhové a pohodní považováni za nepočetné.

Domáci dělníci

Postupné navyšování počtu domácích dělníků na vesnici od 16. století – v 18. století již značné procento vesnické populace.

Postupné vyvazování těchto rodin ze závislosti na selském prostředí.

Závislost na výkyvech trhu – možnost slušného živobytí ale bez větších rezerv – v případě špatného odbytu hrozba rychlé chudoby.

Bez vlastnictví půdy – z hlediska prestiže na okraji vesnické společnosti.

Sňatek neváznán na převzetí domu – proto možno dříve – větší nárůst této sociální vrstvy oproti sedlákům.

Čeled' a vesnická chudina

Skupina obyvatel bez vlastního bydlí.

Čeledíni a děvečky – ve společenství domu sedláků – za službu platba – možnost založení nádenické domácnosti.

Podruhové – součástí domácnosti sedláka i s rodinami žili v jeho domě.

Další skupinu tvořili různí cizinci, pobudové, staří lidé bez zabezpečení, žebráci atd.

Dachau v Německu v roce 1675 – podíl obyvatel bez příbytku 36%.

Organizace vesnického života a vesnická samospráva

Každá domácnost na vesnici tvořila do značné míry samostatnou jednotu se značnou autonomií a svobodou rozhodování.

V mnoha oblastech ovšem kolektivní zájem převažoval a pán domácnosti se podřizoval obecním pravidlům.

Existence veřejných obecních zařízení v mnoha obcích –
prádelna, obecní studny, pekárna
– nutná pravidla jejich využívání.

V některých vesnicích obecní
chudobinec a pastouška ojediněle
i lázně.

Velmi složité a neuspořádané byly prostorové vztahy polností a luk jednotlivých statků i obecních pozemků a jejich využívání bez společné domluvy nemyslitelné.

Většina pozemků ohrazena ploty – ochrana před zvěří i dobytčím – nutnost společné údržby.

Koordinace práce na polích a lukách – mnohdy přístup jen přes sousední pozemky.

Koordinace začátků polních prací, začátků sklizně, využívání úhoru apod.

Společný dohled nad vesnickým dobytčím – lepší využívání pastvin stálý dohled nad dobytčím ochrana před krádežemi a zvěří.

Kontrola a vymezení území vesnice vůči jiným obcím.

Společným pravidlům podléhala také ochrana proti ohni, dohled nad klidem a pořádkem, udržování cest, péče o chudé atd.

Sousedská výpomoc nezbytná při mimořádných událostech - výpůjčka dobytka, nářadí, pomoc při porodech, nemoci, neštěstí atd.

Vesnická samospráva

Obyvatelstvo vesnic podléhalo v různé míře místní pozemkové vrchnosti, která vyžadovala dávky, omezovala práva vesničanů a vykonávala soudní moc.

Ve většině případů byla však vrchnost odkázána na pomoc sedláků a vesnic při dodržování stanovených pořádků.

To dávalo vesnické samosprávě poměrnou volnost jednání při regulaci společenského vesnického života.

Do mnohých záležitostí postupně ve větší míře zasahoval stát, který v některých případech ochraňoval sedláky před zásahy pozemkové vrchnosti.

Vesnická samospráva postupem času neformální pravidla a normy vesnického soužití převáděla do písemné podoby (artikule, selské řády) a za jejich porušení mohl následovat postih.

Struktura vesnické samosprávy

Centrální orgán většinou obecní shromáždění – nejméně jednou ročně setkání všech plnoprávných hospodářů ve vesnici (hlavní slovo bohatí sedláci).

Kontrola obecního hospodaření, vyhlásování a schvalování vesnických řádů, volba obecních úředníků (konšelé 3-6).

V čele vesnické samosprávy byl rychtář (fojt, správce) – ten byl jmenován místní vrchností či zeměpánem. Zastupoval zájmy obce vůči vrchnosti, ale zároveň fungoval jako zástupce vrchnosti v obci.

Obecní úředníci (konšelé) zastávali všechny veřejné úkoly v obci (zajištění hranic pozemků a katastrů, dohled nad požárními a policejními ustanoveními, dohled nad řemeslnými provozy v obci – mlýny, kovářny, lazební, hostince – a další činnosti.

Jmenování zvláštních pověřenců – polesný, hajný, ponocný, dráb, obecní pastýři a další.

Vesnický soud – nástroj k uchování vesnického pořádku – zástupci obce

Přijímal úlohy civilního a trestního práva – dědické smlouvy a převody vlastnictví, kontrola vrchnostenských práv, porušování hranic pozemků, vesnického pořádku, mravnostní a drobné majetkové delikty.

Hrdelní soud který řešil vraždy, krádeže, zhářství apod. náležel do pravomoci vrchnosti.

Soud zasedal většinou v rychtě či úřadu vrchnostenského správce. V mnoha případech probíhalo zasedání venku často pod smířčí lípou.

Vesnický soud měl pravomoc ukládat tresty. Většinou peněžité tresty, krátké vězení a menší potupné tresty

Vztahy mezi vesničany církví a vrchností

Faráři nejen duchovními pastýři a kazateli – ale i vlastníky (vrchností), které byli vesničané nuceni odvádět dávky.

Na jedné straně vnímán kladně – křty, požehnání, svatby, pohřby – úcta k farářovým vědomostem.

U odvodů dávek se ovšem vnímal jako vrchnost a mohl se stát protivníkem ve sporu.

Většinou však dávky akceptovány a farář užíval vážnosti.

Nepřátelství pokud překročil vesnické normy – poměry se ženami, podvody, luxusní život atd.

Církev chránila faráře – napadení duchovního bylo těžkým hříchem a tresty byly tvrdé.

Vztahy mezi vrchností a sedláky často napjaté, ale vysloveně protipanský jednali sedláci jen ve výjimečných situacích.

Zpravidla uznávali vrchnostenská práva šlechty a klášterů – požadované dávky a robotu odváděli pokud zůstávaly v takových mezích, aby nenarušovaly selská práva a tradice a zajistili jim slušné přežití.

Pokud vrchnost nerespektovala práva a tradice – nebyli pasivní a využívali všech prostředků – podání stížností – odepírání dávek a roboty – aktivní odpor.

Ve šlechtických, měšťanských a církevních kruzích převládal negativní vztah k vesničanům.

Značná míra nadřazenosti, přezíravosti, nechuti, opovržení a obav.

Sedláci nazýváni ukoptěnými hnojkydy, močhuby, slamotrusy – někdy i ostřeji jako sběř, bestie, selská chátra.

Dobrý vztah sedláků k panovníkovi – od středověku vnímán jako ochránce poddaných.

Ve vyšších vrstvách sedlák také zdrojem zábavy – v různých dílech zobrazován jako hloupý a směšný venkovan marně se snažící napodobovat způsoby měšťanů či šlechticů.

Vztahy mezi měšťany a vesničany na bázi kulturní a hospodářské – vesničan přijímal některé kulturní vzory z městského prostředí

